

direction of governmental policy of the Russian empire in the religions and church tsarina 1796-1801 years are shown.

Taking into account the Russian empire legislation of the indicated period, the mechanisms, methods and results of realization of governmental policy of the Russian self-state as for Uniat church are found out.

В. Воссіна * (м. Київ)

УДК 2, 28; 3, 32:322 + 327

ДИПЛОМАТІЯ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ ПРИ ВРЕГУЛЮВАННІ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ (ПОНТИФІКАТ ІВАНА ПАВЛА ІІ)

Стаття В. Воссіної «Дипломатія Святого Престолу при врегулюванні міжнародних конфліктів (понтіфікат Івана Павла ІІ)» присвячена аналізу дипломатичних зусиль Святого Престолу у справі урегулювання міжнародних конфліктів в роки понтифікства Івана Павла ІІ. Конфлікторегулюючу активність Святого Престолу розглядається на прикладі трьох криз – аргентино-чилійського конфлікту 1978-1979 років, війни в Персидській затоці 1990-1991 роках і військових конфліктів, які супроводжували розвал Югословії (1990-то роки).

Ключові слова: Католицька Церква, Святий Престол, дипломатія Ватикану. Іван Павло ІІ, конфлікторегулюючий фактор, Персидська затока, СФРЮ.

Актуальність наукової теми. Дипломатія Святого Престолу завжди посідала особливу роль у глобальній політиці і міжнародних відносинах. Під час понтифікату папи Івана Павла ІІ ця роль багаторазово посилилася. Але якщо сам факт нарощення присутності Святого Престолу у світовій політиці й збільшення ефективності його дипломатії не піддається сумніву і відзначається у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, то причини, що уможливили таке нарощення і перетворили Католицьку Церкву і Святий Престол як суб'єкт міжнародного права на дуже важливих акторів сучасних міжнародних відносин, лишаються не до кінця з'ясованими і такими, що викликають серйозні наукові дискусії. **Авторка поставила за мету** своєю пропонованою статтею зробити свій внесок у з'ясування питання про об'єктивні й суб'єктивні причини, які забезпечили дипломатії Святого Престолу особливе місце у міжнародних відносинах двох останніх десятиліть ХХ століття.

Аналіз досліджень з теми. Останнім часом з'явилася низка праць, автори яких здійснюють спроби проаналізувати як внесок Католицької

* Воссіна В. – здобувач Дипломатичної Академії при МЗС України.

Церкви у формування сучасної архітектури глобальної політики, так і розглянути місце дипломатії Святого Престолу в процесі утвердження миру і врегулюванні міжнародних конфліктів. Зокрема, розвиткові соціального католицького вчення про мир папою Іваном Павлом II та його реальній політиці в цій сфері присвячено роботу Бернарда О'Коннора. [Bernard O'Connor. *Papal Diplomacy: John Paul II and the Culture of Peace*. - St. Augustine's Press, 2005]; співвідношенню класичної і публічної дипломатії Святого Престолу у миротворчих процесах – працю Дж.Х.Мелтері [Janne Haaland Matlary. *The just peace: The public and classical diplomacy of the Holy See // Cambridge Review of International Affairs, Volume 14, Issue 2, March 2001*. - P. 80-94]. Окремі аспекти розглядуваної проблеми аналізуються у фундаментальній праці постійного біографа папи Івана Павла II Дж.Вайгеля [Weigel George. *Witness to Hope: The Biography of Pope John Paul II*. - Harper Perennial, 2001], Дж.О'Саллівана, який розглядає діяльність постатей, що справили найбільший вплив на розвиток світу останньої чверті XX ст. [John O'Sullivan. *The President, the Pope, the Prime-Minister. Three Who Changed the World*. – 2006]. З-поміж українських дослідників, чії праці мають особливе значення для подальшого дослідження аналізованої проблеми, слід назвати В.Козлова [Козлов В. А. *Дипломатія Святого Престолу у сучасній системі міжнародних відносин*. Дис. канд. політичних наук. -К., 2007], колишнього посла України при Святому Престолі Г.Хоружого [Хоружий Г. *Ватикан: історія і сучасність*. -Львів: «Місіонер», 2007] та П.Яроцького, який присвятив низку праць еволюції політики Святого Престолу в різних сферах міжнародних відносин.

Об'єктом статті є конфлікторегулюючий аспект дипломатії Святого Престолу часів понтифікату Івана Павла II. **Предметом статті** є аналіз зусиль дипломатії Святого Престолу, спрямованих на врегулювання: чилійсько-аргентинського прикордонного конфлікту 1978-1979 рр., війни у Перській затоці та конфліктів, які супроводжували розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія.

Основний зміст статті. У лекції «Природа і функції папської дипломатії» секретар у відносинах з державами Державного секретаріату, тобто міністр закордонних справ Святого Престолу архієпископ Дж. Лайоло зазначив, що важливішим принципом папської дипломатії є стимулювання мирного процесу, захист, у разі необхідності, миру і мирного співіснування; заперечення війни як способу вирішення конфліктів між країнами; просунення процесу врегулювання конфліктів і післяконфліктного примирення. При цьому, беручи до уваги, що людство ще не навчилося вести міжнародні справи без військових дій і взагалі насильства, дипломати Святого Престолу мають обов'язок невтомно нагадувати, що якщо навіть вони припускають за певних умов обмежене і жорстко обумовлене застосування сили, то таке застосування має бути неминучим для того,

щоби виконати обов'язок захисту кожної держави і міжнародної спільноти. Але і у цьому разі вони (дипломати) мають закликати до усвідомлення того, що мирне врегулювання є можливим і не шкодувати будь-яких зусиль, щоби досягти такого врегулювання [Nature and Function of Papal Diplomacy. Lecture of His Excellency Archbishop Giovanni Lajolo. - Singapore: Institute for South East Asian Studies, 2005. - P.13]. Водночас, дипломатія Святого Престолу у цьому (як і у багатьох інших випадках) є послідовно дискретною, а не «маніфестуючою». Ми, зазначав з цього приводу постійний спостерігач Святого Престолу при ООН Л.Кашлі, переконуємо та заохочуємо друзів й ворогів обачно, за зачиненими дверима. Часом це виявляється більш ефективним. Верховний понтифік, Святий Престол і Церкву часом критикують за те, що вони не є достатньо відвертими і радикальними у своїх публічних заявах з міжнародних проблем. Але для цього існують неурядові організації і групи впливу й спеціальні публічні кампанії. Дипломатичні цілі вимагають дипломатичних знарядь [Msgr. Leo Cushley. Permanent Observer Mission of the Holy See to the United Nations, New York. A Light to the Nations: Vatican Diplomacy and Global Politics. Joseph and Edith Hagier Endowment for Catholic Studies. Spring 2007 Habiger Lecture: February 26, 2007. Center for Catholic Studies. University of St. Thomas – St. Paul, MN.- P. 13].

Першою ініціативою Івана Павла II в сфері дипломатії взагалі і врегулювання міждержавних конфліктів зокрема стало посередництво у віднайденні рішення щодо конфлікту між Аргентиною і Чилі навколо затоки Бігл. Суперечки стосовно перегляду кордонів, що були встановленими у 1881 р., поставили дві ці південноамериканські країни на межу військового зіткнення. Напередодні Різдва 1978 р. папа приймає рішення спрямувати до Сантьяго-де-Чилі та Буенос-Айреса свого спеціального представника кардинала Антоніо Саморе з метою відвернення ескалації конфлікту. Ця ініціатива виявилася першою посередницькою дипломатичною місією Святого Престолу після спроб ватиканської дипломатії у посередництві при врегулюванні конфлікту навколо Каролінських островів у 1885 р. Хоча найбільш обережні дипломатичні радники Івана Павла II пропонували йому утриматися від посередництва, невдача якого здатна була нанести шкоду міжнародному престижеві Святого Престолу і стати поганим початком нового понтифікату, папа зауважив, що не може мовчки спостерігати за приготуваннями до війни двох католицьких країн [Weigel George. Witness to Hope: The Biography of Pope John Paul II. - Harper Perennial, 2001.- P.273]. Класична човникова дипломатія кардинала Саморе мала успіх: 9 січня 1979 р. дві країни офіційно прийняли посередницькі зусилля Святого Престолу. 1984 р., вже після смерті кардинала Саморе, якого називали «ватиканським Кіссинджером» [С. Kramer von Reisswitz. Rome's Kissinger // Inside the Vatican 1998. - No 7. - P. 48–49], за посередництва Святого Престолу було підписано аргентино-чилійський Договір про мир і дружбу, додатки до якого визначили кордони у спірних районах, правовий статус Магелланової

протоки, режим судноплавання у протоці Бігл та положення про спільну експлуатацію природних ресурсів у Південному морі [Клеченов Г.Е. Территориальные споры в Латинской Америке в условиях глобализации и борьбы с международным терроризмом. // Московский журнал международного права. - 2002, № 4.- С. 41].

Надзвичайно активною була дипломатія Святого Престолу напередодні, під час і після закінчення війни у Персидській затоці. Невдовзі після аннексії Саддамом Хусейном частини території Кувейту, яка була оголошена 19-ю провінцією Іраку, Іван Павло II виступає з недільним зверненням (Angelus, 26 серпня 1990 р.), де називає вторгнення серйозним порушенням міжнародного права і етичних принципів, які мають визначати відносини між народами. Він також наголошував, що розв'язання кризи в Затоці повинне враховувати й інші нерозв'язані міжнародні проблеми Близького Сходу. На початку 1990 р., коли стало зрозумілим, за словами архієпископа Жана Луї Таурана, що міжнародна спільнота скеровується на «відновлення миру через війну», папа звертається до міністрів закордонних справ Європи (4 січня 1991 р.), де попереджає про непередбачуваність наслідків, які може викликати широкомасштабна війна на Близькому Сході. У дні кризи Іван Павло II адресує свої послання президентові США Дж. Бушу, генеральному секретареві ООН Пересу де Куельяру, президенту Іраку Саддаму Хусейну. [Peter Hebblethwaite. Pope John Paul II, the Gulf War and the Catholic tradition // Oxford Project for Peace Studies: Oxford, 1992].

Загроза ескалації військового конфлікту, змусила особисто Івана Павла II оприлюднити більше п'ятдесяти звернень до глав держав із закликом до віднайдення мирного врегулювання кризи у Перській затоці. І якщо у серпні 1990 р. він засудив Ірак за вторгнення до Кувейту, то у січні 1991 виступив із критикою ООН, яка уможливила вторгнення до Іраку. 4–6 березня, менше, ніж через тиждень після припинення вогню, Святий Престол організує саміт урядовців та релігійних лідерів країн, втягнутих у війну в Затоці, за участі в ньому семи близькосхідних патріархів та шістьох голів єпископських конференцій. В одному з своїх інтерв'ю папа Іван Павло II дав ясно зрозуміти, що на другому етапі операція «Буря в пустелі» перетворилася з оборонної на каральну і стає схожою на релігійну війну [La Stampa. 1993. 2 febbraio].

Виходячи з того, що війна – це завжди поразка людства, папа Іван Павло II відмовився беззастережно визнати війну США проти режиму Саддама Хусейна справедливою війною. Навіть після 11 вересня 2001 р. Апостольська Столиця наполягала на тому, що війну не можна розпочинати доти, поки не вичерпані всі можливі мирні способи врегулювання проблеми. З цією метою до Багдада було надіслано одну з найбільш вагомих постатей Святого Престолу, надзвичайно досвідченого дипломата кардинала Роджера Етчегерая. Візит спрямовувався, за офіційною версією, на допомогу іракським властям з серйозністю поставитися до своїх зобов'язань щодо ефективної міжнародної співпраці. Реально це означало

переконати іракських лідерів у необхідності поступитися перед вимогами США та їхніх союзників, які вважали, що загроза, що виходить від режиму Саддама Хусейна, є цілком реальною.

Своєю чергою, у лютому 2003 р. папа прийняв у Ватикані віцепрем'єр-міністра Іраку Тарика Азіза. Рівень прийняття відповідав тому, який надається главам держав, що свідчило про виняткову увагу, яку надавав Святий Престол мирному врегулюванню конфлікту [Gould Peter. Pope pins hopes on diplomacy BBC News. World Edition. 2003. Murch 17]. Ватиканські дипломати і особисто папа постійно висловлювали занепокоєння стосовно того, що вторгнення в Ірак супроводжуватиметься серйозними втратами серед мирного населення. Взагалі, слід це відзначити, що у постбіполярний період Святий Престол наполегливо підкреслював, що беззастережне військове і політичне домінування США має бути збалансованим етичними міркуваннями і глибоким усвідомленням особливої відповідальності багатих націй перед світом [Eric O. Hanson. Religion and Politics in the International System Today Cambridge. - New York: Cambridge University Press, 2006. - P. 290].

Але, повертаючись безпосередньо до питання про дипломатію Святого Престолу саме під час війни у Затоці, треба відзначити, що вона наштовхнулася на низку несприятливих моментів, однією з головних з-поміж яких була відсутність тієї атмосфери довіри у відносинах з адміністрацією президента США Дж. Буша порівняно із тією, що вирізняла американо-ватиканські відносини за часів президентства Р.Рейгана [Melady, Thomas Patrick. The Ambassador's Story: The United States and the Vatican in World Affairs. Hunt-ington, Ind.: Our Sunday Visitor Publishing Division, 1994]. До того ж, ситуацію ускладнювали серйозні зміни, які відбулися всередині Ватикану: 1 грудня 1990 р. пішов у відставку з посади державного секретаря кардинал Агостіно Казароллі, якого заступив Анджело Содано, який не мав такого досвіду у близькосхідній проблемі як його попередник. Зміна керівництва дипломатичної служби була ще більше ускладнена позицією католицького патріарха Багдаду Рафаела Бідавіда, який публічно виправдав американську агресію проти Іраку. Війна у Затоці стала серйозним випробуванням не тільки для дипломатії Святого Престолу, але й для соціального вчення Католицької Церкви, передовсім – для теорії „справедливої війни”, яка вимагала уточнення в добу зброї масового знищення і реального застосування гуманітарної інтервенції. Водночас, очевидно, що прогноз Святого Престолу стосовно того, що військовий розгром збройних сил Іраку не призведе до тривалого і справедливого миру в Іраці, цілком підтвердився у наступні роки.

Ще більшою проблемою для дипломатії Святого Престолу часів понтифікату Івана Павла II стали події, що супроводжували розпад Югославії. Визнавши у односторонньому порядку відокремлення Хорватії і Словенії, Апостольська Столиця викликала підозри у її сприянні утворенню двох окремих католицьких держав. Дослідники покладають

відповідальність за незбалансованість позиції Святого Престолу з цього питання на хорватське лобі у Ватикані та на тодішнього «міністра закордонних справ» Жана Луї Таурана, який, при поверненні з місії до Югославії, доповів папі Івану Павлу II про свої враження у такий спосіб: «Святий Отче, Югославії більше не існує. Коли я був у Загребі, у мене склалося враження, що я у Відні, а під час перебування у Белграді, мені здавалося, що я у Стамбулі» [Caracciollo Lucio. *The Geopolitics of John Paul II*. -Europa. 2005. Issue 2 (15). -P.12].

Треба відзначити, що Святий Престол вважав федеральний устрій для Югославії одним із можливих сценаріїв врегулювання югославської проблеми, хоча гадав, що ця федерація має бути набагато менш жорсткою, ніж та, яку встановив свого часу режим Тіто. Але коли Федеральна армія Югославії нанесла удар по хорватським силам у місті Вуковар у вересні 1991 року [N.Thomas & K.Mikuln.*The Yugoslav Wars Slovenia & Croatia 1991-95*. Osprey Publishing, 2006.], то Святий Престол розцінив це як те, що Югославська армія стала агресором. За умов відсутності чіткої позиції Європейського Союзу, Святий Престол почав схилитися до того, що незалежність Хорватії й Словенії може бути вирішенням наявної проблеми. 13 січня 1992 р. він направив ноти до урядів цих країн, де визнав їхню незалежність. Потім це рішення було призупинено на час, коли Європейський Союз намагався знайти рішення проблеми, яке б задовольнило всі сторони, але знову задекларував його 23 грудня 1991 р. При цьому визнання незалежності цих країн було обумовлено запевненнями їхніх лідерів про те, що уряди незалежних держав будуть демократичними і поважатимуть права меншин. Характерно, що практика умовного визнання, тобто визнання, умовами якого є виконання нововизнаною державою певних стандартів й вимог міжнародного співтовариства, деякими експертами розглядається як можливий інструмент розв'язання конфліктів, спричинених посиленням прагнення до самовизначення у світовій політиці та фрагментацією держав у період після Холодної війни [Richard Caplan. *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*. - Cambridge, New York: Cambridge University Press. - P.186].

Пізніше, дипломатія Святого Престолу здійснила низку ініціатив, спрямованих на початок мирного діалогу сторін конфлікту в колишній Югославії. Ці ініціативи були як успішними, так і такими, що не досягли своєї мети. Наприклад, візит папи Івана Павла II до Сербії, Хорватії та Боснії восени 1994 р., на миротворчий результат якого сподівалися у багатьох столицях, не відбувся. Хоча приватна місія спеціального посланця папи монсенйора Вінсенто Пагліа на Балкани була первісно успішною і на прощу Івана Павла II погодилися президенти Хорватії Франьо Туджман, Боснії Алія Ізетбекович, сербський лідер Слободан Милошевич і навіть лідер боснійських сербів Радован Караджич, візит до Сараєва був заблокований більшістю членів Священного Синоду Сербської Православної Церкви. Патріарх Павло, який був прихильником такого

візиту, не зміг переконати в його необхідності більшість архієреїв. Белградська частина візиту була скасована, але, зрештою, через міркування безпеки, буквально напередодні, було скасовано також і візит до Сараєво, хоча Іван Павло II наполягав на подорожі. На карту було поставленим життя багатьох мирних мешканців, яких би могли уразити терористичні атаки проти понтифіка. Іван Павло II неодноразово виступав за припинення військових дій, проти етнічних чисток, ненависті на релігійному ґрунті в колишній Югославії, але ворожнеча між сторонами конфлікту зайшла надто далеко, а той факт, що однією зі сторін конфлікту були хорвати-католики надто великою мірою знівельовало можливості посередницьких зусиль дипломатії Святого Престолу. Дипломатам і особисто Івану Павлу II також не вдалося переконати керівництво країн-членів НАТО відмовитися від бомбардування Белграда навесні 1999 р. Апостольську Столицю було поставлено у винятково важке становище, коли вона постійно мала обирати між більшим або меншим злом і викликати на себе критику як спробами залишитися над сутичкою і закликати сторони до пошуку миру, так і підтримкою окремих дій котроїсь зі сторін.

У той же час, події, які супроводжували розпад колишньої Югославії, як і інші регіональні й глобальні кризи двох останніх десятиліть ХХ століття, довели, що Святий Престол посилив свою присутність у світовій політиці й міжнародних відносинах і це посилення відбувається попри процеси модернізації, які, за прогнозами, мали б редукувати вплив релігії й релігійних інституцій. Події останньої чверті ХХ ст., зокрема ісламська революція в Ірані, теологія визволення у Латинській Америці, євангелічне піднесення у США, повстання фундаменталізмів в Ізраїлі, Індії та інших країнах, участь Католицької Церкви в поваленні комуністичних режимів у Центрально-Східній Європі та диктаторського режиму на Філіппінах засвідчило повернення релігії на публічну арену [Сленський В.Є. Релігія в системі глобальної політики й сучасних міжнародних відносин: початок ХХІ століття // Вісник Державного комітету України у справах національностей та релігій. – 2008, №3. - С.152-167]. Це повернення одночасно і знаменувало собою й було спричинене посиленням впливу Католицької церкви на міжнародну політику. Надзвичайно важливим фактором, який зумовив таке посилення стало і обрання папою Римським у жовтні 1978 р. краківського кардинала Кароля Войтили. Новообраний папа практично від самого початку свого понтифікату взяв курс на дедалі більш активну участь у глобальній політиці і спрямував на це дипломатичну службу Святого Престолу. Дипломатія Святого Престолу виступала з активних позицій під час найбільш серйозних світових і регіональних політичних криз та глобальних трансформацій. При цьому вона використовувала як класичний дипломатичний інструментарій (наприклад, «човникову дипломатію», трибуни міжнародних організацій та конференцій, переговори з державними, політичними й церковними лідерами), так і церковні структури, «народну дипломатію» й стратегію

«мобілізації совісті», спрямовану на попередження військових зіткнень та врегулювання міжнародних конфліктів, припинення військових дій, запобігання ескалації збройних зіткнень.

Висновки. Понтифікат Івана Павла II і його особисте служіння були прикладом досить вдалого поєднання різних інструментів дипломатичної практики. З одного боку, він провів 738 аудієнцій для керівників держав і 246 – для прем'єр-міністрів й практично подвоїв число країн, з якими Святий Престол встановив дипломатичні відносини (у тому числі, повні дипломатичні відносини були встановлені зі США, Великобританією, Ізраїлем), а з іншого – став людиною, котру побачило більше людей, ніж кого б то не було іншого у світовій історії [Weigel George. *God's choice: Pope Benedict XVI and the future of the Catholic Church.* - HarperCollins Publishers, Inc., 2005. - P.22]. Остання чверть XX ст. означала не лише повернення Святого Престолу у велику політику, але й перетворення її дипломатії на серйозний чинник врегулювання конфліктів і зміцнення миру у різних регіонах планети.

А н о т а ц і ї

Статья В. Воссиной „Дипломатия Святого Престола в урегулировании международных конфликтов” посвящена анализу дипломатических усилий Святого Престола в деле урегулирования международных конфликтов в годы понтификата Иоанна Павла II. Конфликторегулирующая активность Святого Престола рассматривается на примере трех кризисов – аргентино-чилийского конфликта 1978-1979 гг., войны в Персидском заливе 1990-91 гг. и военных конфликтов, сопровождавших развал Югославии (1990-е гг.).

Ключевые слова: *Католическая Церковь, Святой Престол, дипломатия Ватикана, Иван Павел II, конфликторегулирующий фактор, Персидский залив, СФРЮ.*

The article «Diplomacy of Holy See in International Conflict resolution (the Pontificate of John Paul II)» is an attempt to analyze the role of Holy See's diplomacy in conflict resolution grounded upon three cases: dispute between Argentina and Chile over the Beagle Channel border 1978-79; Gulf crisis 1990-91 and military conflicts followed the collapse of Yugoslavia in 1990-th.